

Breek-
baar
HALLE-
LUJA

Onderweg met
de pelgrimspsalmen

JAN MARTIJN ABRAHAMSE

*Voor de Aalsmeerse CAMA-Gemeente
waarmee ik een tijd mocht oplopen*

Ontwerp omslag: Patrick Staal
Lay-out binnenwerk: Gewoon Geertje

Tenzij anders vermeld, zijn de citaten uit de Bijbel overgenomen uit de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV), uitgegeven door het Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem.

ISBN 978 90 435 3031 6
ISBN 978 90 435 3032 3 (ebook)
NUR 707
www.kokboekencentrum.nl.

© 2018 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

Wij zijn pelgrims: kerk-zijn onderweg

Een *breekbaar* Halleluja

Een van de meest gecoverde nummers aller tijden is Leonard Cohens *Hallelujah* (1984). Een lied dat de gebrokenheid en strijd van liefde en seksualiteit beschrijft. Het begint met David, de koning en *singer-songwriter* — ‘the baffled king composing Hallelujah’ — en eindigt in vertwijfeling en met de verzuchting van iemand die zijn geloof in die liefde kwijtgeraakt is: ‘it’s not some pilgrim who’s seen the light — it’s a cold and it’s a broken Hallelujah!’¹ Cohen grijpt hier, net als in veel van zijn muziek, terug op de taal en metaforen van de Bijbel om het leven te bezingen. Blijkbaar is die oude muziek uit de zangbundel van Israël niet te oud om woorden te geven aan onze dagelijkse beslommeringen.

Het boek *Psalmen* is een indrukwekkend samengesteld liederenboek. Een Bijbelboek dat als geen ander dat ‘gebroken halleluja’ vertolkt. Ons woord ‘psalm’ komt van het Griekse *psalmos* (Gr. ψαλμός) dat verwijst naar de snaarinstrumenten waarmee ze oorspronkelijk gespeeld werden.² Mogelijk herinnert het ook aan David zelf, aan wie 73 psalmen zijn toegeschreven: de man die het leven beschreef vanachter zijn ‘gitaar’. Het was ook David die tijdens zijn koningschap de hele muzikale ondersteuning van de dienst in de tabernakel — een soort tempel in tentvorm — reorganiseerde (1 Kron. 25:1-31). Psalmen gaan enerzijds

over de grootheid van God, zijn trouw aan mensen, de pracht van de natuur, maar ook over persoonlijke ellende, over tegenstand en ziekte. Kortom, muziek van dank en klacht. De psalmen zijn liederen over menselijke emoties, gedichten die tijd en ruimte overstijgen. Ze overbruggen de kloof tussen kennis over God en het kennen van God, tussen mensen in de antieke oudheid en ons leven nu.

Tegenwoordig is men er vrij zeker van dat de honderdvijftig psalmen niet ‘zomaar’ bij elkaar zijn gezet, maar dat ze samen één poëtisch verhaal vormen. Zo begint Boek 1 met Psalm 1 en 2 waarin de basis voor het hele boek wordt gelegd. De rest van het eerste Boek (Ps. 3-41) samen met Boek 2 (Ps. 42-72) verhaalt over het koningschap van David, over wiens opkomst en ondergang we uitgebreid lezen in de Bijbelboeken 1 en 2 Samuel. En, net zoals in 2 Samuel Davids zoon Salomo het stokje overneemt, zo gaat ook Boek 3 (Ps. 73-89) over het koningschap van Salomo, de breuk van het Koninkrijk, de val van het Noordelijke rijk, en uiteindelijk ook de val van het Zuidelijke rijk door de Babyloniërs onder leiding van Nebukadnezar. Boek 4 (Ps. 90-106) gaat over het leven in ballingschap, en Boek 5 (Ps. 107-150) over de terugkeer van dat groepje dat bereid was hun bestaan ‘in den vreemde’ op te geven en opnieuw te beginnen in het land dat ooit het Beloofde Land genoemd werd.³ Precies in dat kader vinden we ook de vijftien psalmen waar *Breekbaar halleluja* over gaat: Psalm 120 tot 134.⁴ Die vijftien psalmen worden de ‘Liederen van de Opgang’ ofwel de *pelgrimspsalmen* genoemd. Het zijn liederen zonder ‘halleluja’. Het woord halleluja — dat betekent ‘prijs de HEER’ — komt er eenvoudigweg niet in voor. Het is alsof de lofzang in deze liederen even onderbroken wordt. Maar direct in de eerste psalm die volgt op de pelgrimspsalmen is het eerste woord: Halleluja (Ps. 135:1). Alsof de voorgaande vijftien pelgrimspsalmen ons tonen hoe ‘breekbaar’ ons leven met God is, hoe kwetsbaar onze aanbidding is. Niet dat het aan een zijden draadje hangt — alsof God ons elk moment in de

steek kan laten — maar in de zin dat wij kwetsbaar zijn. Het valt eenvoudigweg niet mee om te leven voor God in de wereld van vandaag. Ons halleluja is breekbaar. Het is die breekbaarheid die in deze liederen naar voren komt. In dat licht willen we deze vijftien psalmen lezen als één reisverhaal, of liever, als één pelgrimage. Deze vijftien psalmen voorzien ons van een verhaal waarin we leren wat het is om Jezus te volgen met alle uitdagingen en worstelingen die daarbij horen.⁵ Het verschil is dat pelgrims, zoals Leonard Cohen zingt, ‘het licht gezien hebben’. Hun breekbaarheid heeft hen nog niet geheel gebroken. Daarom zijn ze onderweg. Dit boek neemt je mee op een pelgrimage met een breekbaar halleluja in een gebroken wereld.

zoekers en zwervers

De pelgrimspsalmen vormen een set gelegenheidsliederen die als ‘bundel’ bijeengezet zijn ergens in de periode na de ballingschap, de tijd van Ezra, Nehemia en Haggai (vgl. Ezra 7:9).⁶ Een tijd van terugkeer na tientallen jaren van deportatie. Het is die terugkeer die waarschijnlijk opnieuw bezongen en herbeleefd werd tijdens de jaarlijkse feesten, als men gezamenlijk optrok naar Jeruzalem.⁷ Kortom, liederen ter voorbereiding op de ontmoeting met God. Vandaar de gezamenlijke titel: *Opgangslied*. Lieder die staan in de context van het ‘opgaan’ naar Jeruzalem, de plaats waar de tempel stond, de plaats van ontmoeting met God. De plaats ook waar de grote feesten gevierd werden: *Pesach*, de Grote Verzoendag of *Jom Kippoer* en het Loofhuttenfeest of *Soekot* (vgl. Ex. 23:14-17; Jes. 30:29). Denk bijvoorbeeld aan de reis die de evangelist Lucas beschrijft, wanneer de twaalfjarige Jezus met zijn ouders naar Jeruzalem gaat (Luc. 2:40-52).

Deze liederen bepaalden de Israëlieten opnieuw bij wie ze waren: vreemdelingen in Egypte, bannelingen in Babel, en ‘te gast’ in eigen land: ‘want het land behoort mij toe en jullie zijn slechts vreemdelingen die bij mij te gast zijn.’ (Lev. 25:23).⁸ Door deze liederen keerde men terug naar de bron. Het zijn daarom

ook liederen van *terugkeer* of *ommekeer* naar God die hen bevrijd had uit Egypte en teruggehaald uit de ballingschap.⁹ Niet voor niets vormen de *Exodus* en de ballingschap de twee brandpunten van de Hebreeuwse Bijbel, het Oude Testament.¹⁰ Deze liederen, met andere woorden, herinnerden hen aan hun ware identiteit: ze waren permanente ‘pelgrims’.

Leven met de God van Israël wordt vaak vergeleken met een ontdekkingsreis. Niet voor niets gaan vele verhalen in de Bijbel over mensen die onderweg zijn. Van Abraham tot Paulus zien we mensen die huis en haard verlaten en op reis gaan. Psalm 120-134 tonen ons op eenzelfde manier dat leven met deze God een reis is met allerlei uitdagingen, vragen en ervaringen. Daarom zijn de pelgrimspsalmen behoorlijk divers. Niet alleen qua auteurschap, maar ook qua thema, toon, en stijl. Het zijn soms dusdanige verschillen dat je je afvraagt wat ze nog verbindt.¹¹ Deze vijftien psalmen bewegen zich langs talloze onderwerpen van het leven en diverse plekken. Het is een reisverhaal dat ver weg in vijandig gebied begint, dat loopt via vele obstakels en uitdagingen, om ten slotte te eindigen in Jeruzalem met — vreemd genoeg — een afscheidslied.¹²

Wij gaan deze liederen lezen als een pelgrimsreis in drie gedeelten: Traject 1 gaat over geweld, twijfel en kwetsbaarheid (Ps. 120-122), Traject 2 over omgaan met tekort, onveiligheid, werk en familie (Ps. 123-128) en in Traject 3 gaan we van protest naar rust en vriendschap (Ps. 129-134).¹³ Samen bezingen deze liederen ons wel en wee, zowel de lach als de traan, ons vallen en opstaan.¹⁴ Deze psalmen tonen ons de spanning waarin ons leven zich bevindt. Lieder voor mensen die op de een of andere manier ‘onderweg’ zijn. Mensen die zich zoekend en zwervend een weg banen in deze wereld. Aangezien de oorspronkelijke auteurs niet altijd bekend zijn, zullen we onze gids, de verteller van iedere psalm, steeds aanduiden als ‘de pelgrim’.

Dit boek maakt een reiziger van je

Het idee van 'onderweg zijn' is ook behoorlijk sterk aanwezig binnen het christelijk geloof. De ondertitel, *onderweg met de pelgrimspsalmen*, heeft daarom — niet heel verrassend — bewust die dubbele betekenis. Leven met God is geen zweverig bestaan, noch is het in beton gegoten. Het is een ontdekken wie deze God is in het dagelijks leven. Diezelfde gewoonheid ontdekte ik in deze pelgrimspsalmen. Met bijna nietsontziende eerlijkheid wordt over en met God gepraat, soms zelfs geschreeuwd of gesmeekt. Dit zijn liederen waarin het hele leven met al zijn ups en downs, met vallen en opstaan bezongen wordt. Want Jezus nalopen is behoorlijk 'laag bij de gronds'.

Navolging van Jezus maakt je in zekere zin 'vreemd' in je eigen land. Voor de gemiddelde Nederlander is het absurd om je hele leven in te richten volgens een boek uit de antieke oudheid. Ook in het begin van de christelijke kerk zie je het vervreemdende effect van geloven in Jezus, gedachtig ook Jezus' eigen woorden: 'De vossen hebben holen en de vogels hebben nesten, maar de Mensenzoon kan zijn hoofd nergens te ruste leggen' (Mat. 8:20). In meerdere boeken en brieven is vreemdelingschap een centraal uitgangspunt. Bekend is vooral de anonieme brief *Aan Diognetus*: 'Ze wonen in hun eigen land, maar als vreemdelingen. Ze delen in alles mee als burgers, maar hebben alles te lijden als vreemdelingen. Elk vreemd land is hun vaderland en elk land is hun vreemd.'¹⁵

In de vrijkerkelijke traditie waar ik in gevormd ben — denk dan aan doopsgezinden en baptisten — vind je deze 'pelgrims-identiteit' sterk terug. Het is een geschiedenis van reizigers die dagelijks meemaakten dat hun navolging van Jezus hen tot vreemdeling maakte.¹⁶ Niet zelden waren ze onwelkom, werden ze de stad uitgezet, of moesten ze vluchten naar een ander land. Hun leven achter Jezus was een overlevingstocht. Het is daarom begrijpelijk dat zij hun geloof vaak omschreven in termen van 'onderweg zijn' of 'op reis zijn'.¹⁷ Vanuit de diepe overtuiging dat

het koningschap van Jezus niet samenviel met die van koningen en machthebbers van een land of staat, zagen zij zichzelf als ‘burgers van de hemel’ op reis naar hun eigenlijke thuis. Zo vluchtte de Engelsman Robert Browne (c. 1550-1633), één van de kerkpioniers van de vrijkerkelijke traditie, met een groep naar Nederland.¹⁸ In zijn kielzog volgden meer groepen. Zo vormde zich in Nederland een groep Engelse vluchtelingen die uiteindelijk de hoop vatte om verder te reizen naar de koloniën in Noord-Amerika. Deze groep, tegenwoordig bekend als de ‘Pilgrim Fathers’, verliet in 1620 met hun schip de *Mayflower* Rotterdam-Delfshaven.¹⁹ De Pelgrimvaderskerk in Delfshaven herinnert daar nog aan. William Bradford, één van de opvarenden, beschreef dit vertrek later in zijn dagboek met de woorden van Hebreëën 11:13-14, ‘ze wisten dat ze pelgrims waren.’²⁰ Dezelfde Bijbeltekst speelt ook een hoofdrol in John Bunyans klassieker *The Pilgrim’s Progress* (1678),²¹ geschreven vanuit de gevangenis in Bedford in Engeland. Bunyan had zelf ondervonden hoe vervreemdend ‘Jezus volgen’ kan zijn.²² In het voorwoord van dit boek schrijft hij: ‘dit boek maakt een reiziger van je.’²³ Maar zelfs in de moderne tijd worden nog pelgrims geboren. In 1960 beschreef baptistenpredikant Martin Luther King Jr. zijn ontdekking van de praktijk van gewelddoos verzet — in een context van onrecht, vernedering en bedreigingen — als een pelgrimage: ‘Gewelddoosheid werd meer dan een methode waar ik intellectueel mee instemde; het werd een toewijding aan een manier van leven.’²⁴ King vervreemde van een wereld die bol staat van geweld, doordat hij Jezus’ oproep ‘je vijanden lief te hebben’ wilde navolgen.

Ik zou Bunyans waarschuwing willen ‘lenen’. Hoewel Westerse christenen in het algemeen weinig hebben te vrezen van de overheid, hebben we meer moeite om het leven met Jezus te verbinden met de uitdagingen van vandaag. De marginalisatie van het christelijk geloof heeft christenen opnieuw vreemdelingen gemaakt. Jezus navolgen kent, net als elke andere reis, weinig vanzelfsprekendheden. Zo zijn ook christenen nergens

‘thuis’, want hun huis is bij God. Wij zijn mensen onderweg. Zoals ook de eerste volgelingen van Jezus bekend stonden als ‘mensen van de weg’ (Hand. 9:2).

Dat christenen ‘reizigers’ zijn onderstreept bovendien dat het leven met Jezus niet zozeer instemming betekent met bepaalde stellingen, maar het is een bepaalde weg die je inslaat. Het is een ontdekkingsreis, een groeiproces dat je met vallen en opstaan overkomt. Mijn leven met Jezus volgt hetzelfde patroon als toen mijn dochter leerde lopen. Het is een proces dat begon met omrollen, op haar buik schuiven, kruipen, aan tafels optrekken, langs meubilair lopen en dan opeens, een eerste ‘echte’ stap! En tot dat moment dat ze daadwerkelijk ‘los’ loopt, is het niet veel anders dan dat wat Michael Jordan ooit zei in een Nike-reclame: ‘I’ve failed over and over and over again in my life. And that is why I succeed.’

Mensen van onderweg

De levensreis met de pelgrimspsalmen is niet bedoeld als solotocht. Want de zangbundel van het volk Israël is meer dan een verzameling muziek over God. Het zijn vooral ook theologische liederen die ons leren *hoe* te bidden, *waarop* te hopen en, bovenal, *hoe* te leven.²⁵ Kortom, ze geven ons antwoorden op de vraag: *Wat* betekent het om de God van Israël tot ‘God’ te hebben? Daarom probeer ik de Psalmen van Israël ook te verbinden met de Messias van Israël, met de verhalen van het Nieuwe Testament. En daarmee is voor ons vandaag ook de vraag verbonden: *Hoe* leren deze liederen ons vandaag een ‘kerk’ te zijn? Om die reden is dit boek naast een speurtocht door de pelgrimspsalmen zelf, ten diepste ook een kleine — hele kleine — *ecclesiology*: een bezinning op kerk-zijn vandaag. Daarmee bedoel ik: we zullen deze pelgrimspsalmen niet alleen lezen als liederen van het volk Israël na de ballingschap, maar ook als een bron om in deze tijd opnieuw te leren wat het betekent om pelgrims te zijn en samen onderweg te zijn.²⁶

Want kerk-zijn is niet langer een zaak van platgetreden paden. Die vanzelfsprekendheid is voorbij.²⁷ Onzeker zoeken we nieuwe wegen, nieuwe vormen en nieuwe relevantie. Niet alleen omdat ons dagelijks leven steeds meer geloofsvragen oplevert, maar ook omdat de oude en vertrouwde antwoorden gedateerd lijken te zijn en hun betekenis voor vandaag niet meer vaststaat. Daarnaast wordt ook de verbinding tussen ons persoonlijk geloof en het leven van de kerk, als gemeenschap van geloof, steeds lastiger. Voor sommigen is het zelfs onmogelijk geworden. Kortom: 'gelooven in Jezus' in de hedendaagse context dwingt ons het oude vertrouwde soms los te laten en nieuwe woorden te zoeken. Tegelijk vraagt 'navolgen van Jezus' ons om dankbaarheid en verantwoordelijkheid naar het verleden en naar degene van wie we het getuigenis over Jezus ontvingen. Jij of ik hebben het christelijk geloof niet zelf verzonnen. Het is geen Ikea-kast die we naar eigen smaak kunnen samenstellen op kleur, materiaal en indeling. We staan in een traditie. Ons verhaal komt ergens vandaan. We kunnen ons daarom nooit losmaken van de weg van Jezus waarop onze navolging ons plaatst.²⁸ Vanuit de ervaring en kennis met Israëls God die we vinden in het verhaal van de Bijbel, zoeken we wat het betekent om Jezus vandaag te volgen. Het is oude wegen verbinden met nieuwe omstandigheden. Christelijk geloven is daarom een vorm van *improviseren*.²⁹ Dat past ook wel bij onze pelgrimsidentiteit. We zijn mensen van onderweg, die gaandeweg ontdekken hoe Gods verhaal verder gaat in onze levens, en in onze tijd, en welke handswijze daarbij past.

In deze psalmen vinden we die ervaring en kennis van mensen die ons zijn voorgegaan. Dat betekent dat het 'verhaal' dat elke afzonderlijke psalm vertelt voor ons een bron van reflectie is op de God die ons in deze liederen tegemoetkomt, en daarom ook op het leven dat uit deze ontmoeting voortkomt. De pelgrimspsalmen zijn een goede aanleiding om samen te zoeken naar en te praten over de betekenis van kerk-zijn. Om

dit gesprek handvatten te geven is ieder hoofdstuk voorzien van zogenaamde *DoorVragen* en *DoorDaden* die kunnen helpen om verder te reflecteren en op zoek te gaan naar de betekenis voor jezelf, je kring en de kerk waarbij je betrokken bent. Denken en doen horen namelijk bij elkaar. Zo kunnen mensen die weten dat ze zelf 'vreemd' zijn andere vreemdelingen met open armen verwelkomen (Heb. 13:1-2).³⁰ Mijn denken over christen-zijn is schatplichtig aan zoveel stemmen uit binnen- en buitenland, dat blijkt wel uit de vele noten bij de tekst. Daarnaast probeer ik her en der wat verduidelijking te geven voor de keuzes die ik maak.

Máárrrrrr, wat nou als je geen christen bent? Of het allemaal niet zo zeker meer weet? Het kan heel goed zijn dat je dit boek in je hand hebt en je al die 'wij-taal' maar lastig vindt. (Sowieso gaaf dat je nog steeds aan het lezen bent.) Mijn advies zou zijn om gewoon verder te lezen en op een afstandje mee te lopen als je dat prettig vindt. Zie maar eens waar het schip voor jou strandt, of niet natuurlijk. Maar neem vooral de vragen die gesteld worden ter harte. Denk er eens over na wat 'jouw verhaal' is. Mocht je mensen kennen die Jezus volgen dan zou ik eens een poosje met hen oplopen en zien hoe dat leven eruitziet. Laat ik het maar meteen zeggen: dit boek gaat niet in op alle vragen die je hebt, en het geeft ook niet alle antwoorden. Maar wellicht helpt het je een stap verder. Het blijft een gebrekkig halleluja.

Leven als christen is, tenminste in mijn eigen ervaring, niet zozeer een glorierijke tocht, maar een pelgrimstocht, waarbij je onderweg niet alleen allerlei obstakels tegenkomt, maar bovenal ook jezelf: wil ik dit? Kan ik dit? Hoe moet ik dit nu weer zien? De vijftien pelgrimspsalmen gaan deze vragen niet uit de weg. En naar ik hoop zullen ze, net als voor mij, voor jou persoonlijk een bron zijn van herkenning, van aanmoediging, van vertroosting en af en toe ook van confrontatie.